

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ВИКОРИСТАННЯ РУДКІВСЬКОГО ДЕНДРОПАРКУ

Калин Б.М.

Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького
вул. Пекарська, 50, 79010, м. Львів
dana24b@ukr.net

Актуальною проблемою сьогодення є збереження біологічного та ландшафтного різноманіття. Більшість об'єктів заповідання виконують декілька важливих функцій як з охорони та відтворення видового різноманіття, так і наукову, пізнавальну, рекреаційну, оздоровчу та інші. Особлива роль при цьому відводиться штучно створеним об'єктам. Маючи значні кількісно дендрологічні колекції, вони потребують особливого підходу до організації території, оцінки дендрологічної цінності насаджень, адаптації до сучасних умов.

У статті проведено аналіз сучасного стану території Рудківського дендрологічного парку загальнодержавного значення, видового складу насаджень, здійснено комплексне оцінювання його дендрологічної цінності. Видовий склад насаджень парку налічує понад 240 видів дерев і чагарникових порід, з найбільшим представництвом родини соснових, тисових, кипарисових, трояндових. Переважна частка території парку (89%) вкрита лісом з домінуванням лісів природного походження (58,7%) з переважанням у складі насаджень дуба, берези та сосни. 13,6% території дендропарку займає дендрарій. Результати комплексного оцінювання території парку свідчать про його значну дендрологічну цінність. Критерії вікової структури насаджень, їх посухо- та зимостійкості отримали найвищий бал. Найнижчою є оцінка за критеріями природного поновлення деревних видів, санітарного стану насаджень та систематичності догляду за ними, а, відтак, дендрофлора парку потребує проведення інвентаризації та відновлюваних робіт, створення естетично привабливих ландшафтних композицій.

Використання території парку з рекреаційною метою потребує дотримання обчислених норм рекреаційного навантаження, посилення інфраструктурної складової дендропарку. *Ключові слова:* дендрофлора, збереження різноманіття, видовий склад, Рудківський дендрологічний парк.

Assessment of the current situation and use of the Rudkivsky dendrological park. Kalyn B.

Conservation of biological and landscape diversity is an urgent problem today. Most protected areas perform several important functions, such as the protection and reproduction of species diversity, as well as scientific, cognitive, recreational and others. Artificial objects have a special role to play. Having significant quantitative dendrological collections, they require a special approach to the organization of the territory, assessment of the dendrological value of plantations, adaptation to modern conditions.

The article analyzes the current state of the territory of Rudkivsky dendrological park of national importance, species composition of plantations, a comprehensive assessment of its dendrological value. The species composition of the park's plantations includes more than 240 species of trees and shrubs, with the largest representation of the family of pine, yew, cypress, rose. The vast majority of the park's territory (89%) is covered with forests dominated by forests of natural origin (58.7%) with a predominance of oak, birch and pine. 13.6% of the park is occupied by an arboretum. The results of a comprehensive assessment of the park area indicate its significant dendrological value. Criteria for the age structure of plantations, their drought and winter hardiness received the highest score. The lowest assessment is based on the criteria of natural regeneration of tree species, sanitary condition of plantations and systematic care for them, and, therefore, the dendroflora of the park requires inventory and restoration work, creating aesthetically attractive landscape compositions.

The use of the park territory for recreational purposes requires compliance with the calculated norms of recreational load, strengthening the infrastructural component of the arboretum. *Key words:* dendroflora, conservation of diversity, species composition, Rudkivsky dendrological park.

Постановка проблеми. Збереження й відтворення біологічного та ландшафтного різноманіття є чи не найактивнішим напрямом екологічної політики держави. Натепер значення об'єктів заповідання не обмежується виключно охоронною діяльністю [1–3]. Більшість територій природно-заповідного фонду, зокрема й штучно створені, виконують передусім інші важливі функції: навчальну, науково-дослідну, рекреаційну тощо. Тобто є поліфункціональними територіями та об'єктами заповідання [4–6].

Дендрологічні парки є штучно створеними об'єктами, які також забезпечують різноманітні функції,

зокрема, окрім заповідної та екологічної, естетичну, рекреаційну, наукову. Такі території підлягають комплексній охороні [7–8] та мають особливе нормативно-правове забезпечення свого правового режиму [9]. Для можливості забезпечення оптимального виконання всіх покладених різновекторних завдань ці об'єкти потребують відповідної організації та особливого підходу щодо функціонального зонування своєї території [10].

Актуальність дослідження. В Україні нараховується 58 дендропарків, 20 загальнодержавного та решта місцевого значення, загальною площею більше 1,8 тис. га.

Рудківський дендрологічний парк є об'єктом природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, загальною площею 59 га, що виконує природоохоронну, наукову, рекреаційну й інші функції. Активне використання з рекреаційною метою створює проблему дотримання оптимального співвідношення між рекреаційною привабливістю території та стійкістю до рекреаційних навантажень. Загрозою використання територій з рекреаційною метою є насамперед витоптування, збирання рослин й пошкодження дерев, випалювання рослин та землі (в місцях розведення вогнищ), засмічення відпочинкових ділянок. Оцінка стану території та аналіз виконання природоохоронної та іншої функцій об'єктів заповідання, зокрема штучно створених, є актуальними завданнями, результатом яких має стати оптимізація використання таких об'єктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню стану території та об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема штучно створених, визначенню дендрологічної цінності, розробці заходів із зменшення навантаження на їх структуру та функціонування присвячено велику кількість наукових праць [1, 6, 8, 10–13]. Ряд публікацій висвітлюють питання статусу та нормативно-правового регулювання діяльності таких об'єктів [5, 9, 14].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У даній статті проведено дослідження щодо сучасного стану території дендропарку та можливостей адаптації до сучасних умов. Комплексне оцінювання дендрологічної цінності таких об'єктів вивчено недостатньо. Зростає кількість типів парків, що потребує визначення доцільних напрямів їх використання та критеріїв оцінки рівня збереженості [11].

Новизна. Вперше для Рудківського дендрологічного парку проаналізовано показники дендрологічної цінності, а також визначено рекреаційну місткість території.

Методологічне або загальнонаукове значення. Визначена дендрологічна цінність об'єкту, накреслені напрями його розвитку та оптимізації є підґрунтям для оптимального забезпечення виконання покладених на нього функцій та прийняття науково обґрунтованих рішень щодо адаптації до сучасних умов.

Матеріали та методи досліджень. Здійснено комплексну моніторингову оцінку сучасного стану рослинності Рудківського дендропарку згідно методики оцінки дендрологічної цінності парків пам'яток садово-паркового мистецтва [13] з доповненням [11]. Критерії оцінки даної методики визначені, виходячи з потреби збереження на сьогодні таких об'єктів, та налічують 11 показників.

Рекреаційну місткість території дендропарку визначили за методикою [15], згідно норм рекреаційного навантаження посезонно.

Викладення основного матеріалу. Львівська область насичена об'єктами та територіями заповідання, частка яких становить 8,25% території області. Дендрологічні парки представлені п'ятьма об'єктами, серед яких два – Рудківський та Оброшинський – мають статус загальнодержавного значення та сумарно займають площу 64 га. Парки створені ще у 70–80-х роках минулого століття, проте як природоохоронні установи почали функціонувати у 80-х роках. Інші три дендропарки загальною площею 3,44 га мають статус місцевого значення і створені у 2019 році (табл. 1).

У планах поповнити заповідний фонд Львівщини ще одним дендропарком «Львівська Софіївка», площа якого має скласти 1,426 га. Проект парку презентований у листопаді 2021 року.

Серед всіх дендропарків області Рудківський дендропарк вирізняється найбільшою площею, багатством різних видів дендрофлори та вигідним географічним розташуванням. 59 га території парку включають дендрарій площею 11,8 га та лісовий масив площею 47,2 га, який відноситься до лісопаркової зони міста Рудки. Майже 89% території парку вкриті лісом, з яких 58,7% становить ліс природного походження. Частка нелісових земель складає 11,2% (рис. 1).

Архітектурно-планувальне рішення організації території дендропарку розроблено у відповідності з функціональним зонуванням об'єктів такого виду [14].

Видовий склад насаджень дендропарку різноманітний і представлений більше 240 видами деревних і чагарникових порід, які локалізовані в основному на території дендрарію. Останній має відносно налагоджену інфраструктуру, в тому числі дорожньо-стежкову мережу. Дендропаркова колекція дерев і чагарників складається з представників численних класів та родин місцевої й іноземної флори, зокрема тут широко представлена дендрофлора Європи, Пн. Америки, Сибіру, Далекого сходу, Японії, Китаю, Англії. Найбільшим класом є хвойні – налічується всього 39 видів, з представництвом усіх родин, серед яких домінують представники соснових, тисових та кипарисових. Цінні екземпляри: тис ягідний (*Taxus baccata*), сосна їстівна (*Pinus edulis*), модрина європейська (*Larix decidua*), ялиця каліфорнійська (*Abies concolor*), туя західна (*Thuja occidentalis*), китайська туя східна (*Platycladus orientalis*), туя велетенська (*Thuja plicata*), кипарисовик горіхоплідний (*Chamaecyparis pisifera*), метасеквоя китайська (*Metasequoia glyptostroboides*), кунінгамія ланцетна (*Cunninghamia lanceolata*), туєвик струговинний (*Thujaopsis dolabrata*) тощо.

Родина трояндових налічує представників понад 55 видів, серед яких лавровишня лікарська (*Prunus laurocerasus*), яблуня китайська (*Malus prunifolia*), піраканта шарлахова (*Pyracantha coccinea*), керія японська (*Kerria japonica*). Інші родини представ-

Таблиця 1

Загальна характеристика дендропарків Львівщини (складено за 16)

№ з/п	Назва об'єкта ПЗФ	Площа, га	Адміністративне розташування та місцезнаходження об'єкту ПЗФ	Назва підприємства, установи – землекористувача (землевласника), у віданні якого знаходиться об'єкт ПЗФ	Рішення, згідно з яким створено (оголошено) даний об'єкт ПЗФ, змінено його площу тощо
загальнодержавного значення					
1	Оброшинський	5,0	Пустомитівський р-н, с. Оброшино	Інститут землеробства і біології тварин УААН	Постанова Ради Міністрів України від 22.07.83 № 311
2	Рудківський	59,0	Самбірський р-н, м. Рудки, Рудківське л-во, кв.13	ДП «Самбірський лісгосп»	Постанова Ради Міністрів України від 07.01.85 № 5 Постанова Ради Міністрів України від 22.07.83 № 311
місцевого значення					
3	Під Гараєм	2,1	ДП «Жовківське ЛГ», В'язівське лісництво, кв.76, вид.5	ДП «Жовківське лісове господарство»	Рішення сесії Львівської обласної ради від 12.03.2019 № 815
4	В'язівський	1,0	ДП «Жовківське ЛГ», В'язівське лісництво, кв.10, вид.19	ДП «Жовківське лісове господарство»	Рішення сесії Львівської обласної ради від 12.03.2019 № 815
5	Екопарк студентський	0,3434	Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (кадастровий № 4610600000:01:008:0269)	Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка	Рішення сесії Львівської обласної ради від 21.05.2019 № 835

лені менш чисельно; цінними видами є дуб червоний (*Quercus rubra*), бук європейський (*Fagus sylvatica*), тюльпанове дерево (*Liriodendron tulipifera*), магнолія кобус (*Magnolia kobus*), гінкго дволопатева (*Ginkgo biloba*), гледіція колюча (*Gleditsia triacanthos*), софора японська (*Styphnolobium japonicum*), бархат амурський (коркове дерево) (*Phellodendron amurense*), жимолость шапкова (*Lonicera pileata*) та решта видів.

Територія лісового масиву, що входить до дендропарку, вкрита лісовою рослинністю з пере-

важанням дуба (81,6%), берези (11,3%) та сосни (4,6%) (рис. 2).

Результати проведеної комплексної моніторингової оцінки сучасного стану рослинності Рудківського дендропарку представлені на рис. 3.

За першим критерієм оцінки – наявність письмової інформації щодо історії створення та розвитку об'єкту – Рудківський дендропарк отримав 3 бали. Будучи заснованим та отримавши природоохоронний статус у II пол. XX ст., парк відноситься до

Рис. 1. Розподіл площі земель Рудківського дендропарку по категоріях

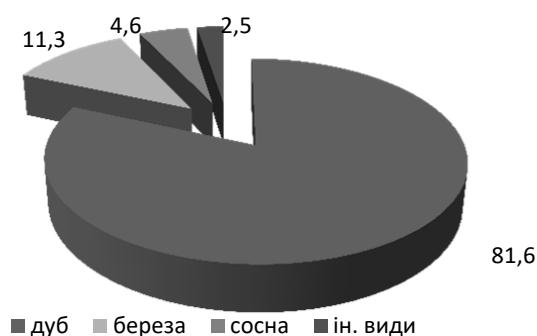

Рис. 2. Видовий склад лісового масиву дендропарку, %

У періоду створення (середина ХХ ст. – 1991 р.), а за площею – до середніх. Інформація щодо кількісного складу дендрологічних колекцій та інвентаризації впродовж існування парку обмежена та потребує уточнень.

Другий критерій оцінювання є найважливішим, оскільки відображає видове різноманіття і дендрологічну цінність насаджень. Згідно цього критерію парк отримав 4 бали, що пов'язано з формуванням дендрологічних колекцій переважно в період створення експозицій. Додатковим у цьому критерії є розрахунок відносного показника насиченості видового різноманіття. Для Рудківського дендропарку цей показник низький і складає 4,1 через переважання насаджень природного походження на значній території парку. Відносний показник насиченості видового різноманіття пов'язаний також із третім критерієм комплексного оцінювання, за яким парк отримав 3 бали. Причиною є невелика (не більше 20%) наявність видів флори, занесених

до різних охоронних списків. Але на території парку зростають господарсько цінні види, зокрема вікові екземпляри дуба звичайного (*Quercus robur* L.).

Принципи формування колекції, зокрема систематичний, екологічний та декоративний, є порушеними в окремих посадках. Хоча слід відмітити урахування функціонального зонування при плануванні території. За цим показником оцінка становила 4 бали. За критерієм урахування біологічних та екологічних особливостей дендрофлори оцінка склала 3 бали через зростання більшості рослин на території парку в умовах загущеності. За 6-8 критеріями оцінювання кількість отриманих балів була максимальною. Більшість видів на території дендропарку досягла фази генеративного розвитку та в переважній більшості є зимо- та посухостійкими.

Останні три критерії комплексного оцінювання отримали по 2 бали. Природне поновлення деревних видів наявне не більше як у 50% видів, які найбільше інтродуковані та утворюють самосів. Санітарний стан насаджень й особливості догляду є взаємопов'язаними показниками і їх низька оцінка вказує на потребу систематичного догляду за насадженнями дендропарку.

Сумарна оцінка Рудківського дендропарку склала 38 балів, що свідчить про його дендрологічну цінність. Разом з тим є потреба систематичності проведення відновлюваних заходів щодо дендрофлори та створення проєкту адаптації дендропарку до сучасних умов. Першочерговими завданнями є проведення інвентаризації видового складу насаджень, реконструкція окремих ділянок та територій дендропарку з поповненням колекції рослин, оптимізації насаджень, їх прорідження, упорядкування існую-

Рис. 3. Результати комплексного оцінювання Рудківського дендропарку

чих та створення нових ландшафтних композицій з підсиленням композиційних акцентів. Поширення окремих невибагливих видів рослин, наприклад горобинника горобинолистого, на значну площу теж становить значну небезпеку.

Території природно-заповідного фонду є вагомими чинниками стабільного розвитку рекреаційних зон, місцем для та ведення культурно-дозвільної діяльності значної кількості населення [12]. Для активної рекреації використовується територія дендропарку біля ставка та власне дендрарій. Решта ділянок перебувають у досить занедбаному стані.

Виходячи з потреби забезпечення сталого розвитку території дендропарку та збереження біологічного й ландшафтного різноманіття, було розраховано рекреаційну місткість для літнього та зимового сезонів, яка склала відповідно 3257 та 2655 осіб. З метою зменшення впливу рекреантів на території парку слід облаштувати додаткові місця для відпочинку, занять спорту з відповідною інфраструктурою.

Серед рекреантів переважають місцеві мешканці, але розвиток рекреації в області передбачає активізацію використання таких територій та об'єктів. Екологічна сфера Стратегії сталого розвитку Рудківської ОТГ на 2019–2027 рр. включає розвиток та активне використання території дендропарку.

Неналежний стан території дендропарку зумовлений низьким фінансуванням установи. На даний час питання розвитку парку закладені в ряді проєктів. Міжнародний фонд «Відродження» спільно з Рудківською ОТГ та благодійною організацією «Екологія-Право-Людина» реалізує проєкт «Інтеграція екологічної складової у розвиток

Рудківської ОТГ», який також передбачає комплексне обстеження території парку та зелених насаджень з подальшими пропозиціями щодо їх оптимізації. В рамках проєкту «Громадський контроль за реформуванням системи екологічного врядування у Львівській області», який реалізується фахівцями «Дунайсько-Карпатської Програми», передбачено активне залучення молоді до вивчення біорізноманіття та використання території парку і його дендрофлори з навчальною метою.

Висновки. На дендропарки, які є особливими об'єктами природно-заповідного фонду, покладено різновекторні завдання. Рудківський дендрологічний парк – найбільший у Львівській області як за площею, так і за дендрологічною колекцією. Остання широко представлена родиною соснових, кипарисових, букових, трояндових. За критеріями комплексного оцінювання сучасного стану дендрологічної цінності ППСПМ, що використовується і для територій дендрологічних парків, Рудківський дендропарк належить до цінних. Але за показниками санітарного стану та особливостями догляду оцінка була найнижчою, а відтак дендрофлора парку потребує проведення інвентаризації та відновлюваних робіт.

Територія Рудківського дендропарку має всі умови та реальні можливості із збереження й відтворення біорізноманіття, розвитку рекреації та відпочинку, екоосвіти й оздоровчих послуг. За умови обґрунтованого підходу дані складові сприятимуть покращенню стану та популяризації цього унікального об'єкта. Реалізація цілей стратегії розвитку ОТГ, проєктів щодо території дендропарку сприятимуть його адаптації до сучасних умов.

Література

1. Байрак О. М. Дендропарки як об'єкти природно-заповідного фонду України. Соціально-екологічна роль заповідних дендропарків України: збірка наук. статей. Полтава: Дивосвіт, 2015. С. 5–10.
2. Калин Б.М., Буцяк Г.А. Екологічна оцінка та потенціал туристично-рекреаційних ресурсів Бродівського району. *НВ ЛНУ ветеринарної медицини та біотехнологій. Серія: Сільськогосподарські науки*. 2017. Т. 19, № 74. С. 15–19. DOI: 10.15421/nvlvet7404
3. Калин Б. М., Станішевська М. В. Оцінка потенціалу та використання рекреаційних ресурсів Стрийського району Львівської області. *НВ ЛНУ ветеринарної медицини та біотехнологій. Серія: Сільськогосподарські науки*. 2020. Т. 22, № 93. С. 97–101. DOI: 10.32718/nvlvet-a9317
4. Олексійченко Н. О., Подольхова М. О., Курдюк О. М. Дендрологічні парки Українського Полісся: монографія. Біла Церква: Вид. Пшонківський О. В., 2019. 251 с.
5. Родік Т. П. Нормативно-правове регулювання діяльності дендрологічних парків в Україні. *Visegrad Journal On Human Rights*. Feb, 2020. С. 129–134.
6. Vasilenko Ekaterina, Bliznetskaya Ekaterina. Differences in the national regulation of management of protected areas as limitations for transboundary cooperation for nature conservation: case of the Pasvik – Inari Trilateral Park (Norway, Russia, Finland). 27nd International Sustainable Development Research Society Conference, Mid Sweden University, 13–15 July 2021. P. 156–69. DOI:10.1007/978-3-030-42630-9_26
7. Клименко Ю. О., Кузнецов С. І. Комплексна оцінка паркових насаджень: методичні підходи і рекомендації. Київ: КОМПРИНТ, 2014. 66 с.
8. Соціально-екологічна роль заповідних дендропарків України: збірка наукових статей. Полтава: Дивосвіт, 2015. 168 с.
9. Олейнічук О. М., Родік Т. П. Державно-правова охорона дендрологічних парків в Україні (організаційно-правовий аспект). *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 3(38), 2021. С. 54–58.
10. Подольхова М. О. Щодо питання методичних підходів оцінювання дендропарків Сучасний ландшафт: проєкування, формування, збереження: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф., 17–18 листоп. 2016 р. Київ: ЦП «КОМПРИНТ», 2017. С. 52–53.

11. Гатальська Н. В. Методика визначення дендрологічної цінності та рівня збереженості ландшафтних об'єктів на прикладі парків-пам'яток садово-паркового мистецтва на території центрально-придніпровської височинної області. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 25.6. С. 36–43.
12. Гриньова М. В., Кривенко В. В. Міський дендропарк як оздоровчий центр міста. Науково-методичне забезпечення напряму підготовки «Здоров'я людини»: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 5 груд. 2014 р.) / гол. ред. М. І. Степаненко; за заг. ред. М. В. Гриньової; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2014. С. 5–6.
13. Олексійченко Н. О., Гатальська Н. В. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва Центрально-Придніпровської височинної області: моногр. К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2012. Ч. 1 145 с.
14. Склад, зміст, порядок розроблення, погодження та затвердження проектів організації території дендрологічних парків / Пархісенко Л. В. та ін. Київ: Фітосоціоцентр, 2004. 26 с.
15. Кравців В. С., Гринів Л. С., Копач М. В., Кузик С. П. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери. Львів: НАН України. ІРД НАН України. 1999. 78 с.
16. Екологічний паспорт Львівської області за 2020 рік. URL: <https://deplv.gov.ua/ekologichnyj-pasport/> (дата звернення: 18.02.2022).